



NIEUWSBRIEF VAN DE VRIENDEN VAN DE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK



*Ex officina*

JAARGANG 16 / 2  
SEPTEMBER 2003

**Rubble Art** *Trench art* is een bekend fenomeen. Alom verspreid in West-Vlaanderen, bij voorkeur op schoorsteenmantels en dressoirs, hadden granaathulzen, met art nouveau-motieven versierd, een nieuwe functie als sierstuk in het burgerleven gekregen. In oorsprong waren ze het product van soldatenvlijt in de loopgraven. Nu vormen deze objecten het voorwerp van wetenschappelijk onderzoek, voer voor kunsthistorici en cultureel-antropologen (cfr. Nicolas Saunders, *Trench Art*, 2003). Een tegenhanger vormen de kunststukken uit het bezette gebied, vaak *objets trouvés* uit tot puin geschoten panden, rudere kunst die tot wasdom kwam op de ruïnes van de Grote Oorlog.

Tot de souvenirs van de brand van Leuven behoort het curieuze object dat onlangs werd geschonken door de heer Luc de Zutter uit Roeselare. Het is een brok steen van de Universiteitshal, die zijn grootvader, de West-Vlaamse arts Octaaf de Zutter (1866-1932), in de zomer van 1915 piëteitsvol naar huis heeft meegenomen. De Zutter had in Leuven gestudeerd en was er in 1892 cum laude gepromoveerd in de medicijnen. Na zijn studie koos hij voor een loopbaan als plattelandsdokter in Tielt. Hij was het type van de sociaal bewogen arts in de provincie, die onder andere een ziekenfonds in het leven riep. In tegenstelling tot veel van zijn generatiegenoten zou hij niet de Vlaamse Beweging omarmen, maar zich ontpoppen tot een uitgesproken belgicist. De oorlog bezorgde dit patriotisme nog een extra impuls.

De Zutter was een van de vele rampoeristen of pelgrims die de martelaarsstad Leuven aandeden. Streuvels was hier helemaal met de fiets uit

West-Vlaanderen komen rondstruinen en hij beschreef de ruïnes van Leuven in termen die Pompeï deden verbleken. Afgaande op de pathetische bewoordingen van de inscriptie op de Leuvense steen, moet De Zutter ontegensprekelijk tot de bedevaarders worden gerekend. 'Wee u Leuven, geliefkoosd oord onzer studiejaren en altijd krachtiger zeilsteen onzer zielsgenughten (sic), gij troetelkind der nieuwe wereld...' luidt het opschrift. Hij was naar zijn universiteitsstad gereisd, aange-trokken als door een zeilsteen of magneet, om het lot van de Alma Mater te bewenen. Bij zijn thuiskomst heeft hij de kostbare relikwie laten monteren in een soort monstrans met stralenkrans en kroon, vervaardigd uit het koper van een granaat-huls. Het geheel is het werk van kunstenaar Gustaaf de la Fonteyne (1887-1972) uit Dentergem, laureaat van de Sint-Lucasschool te Gent, afdeling beeldhouwkunst 1910-1911. Oorspronkelijk was de monstrans bedoeld als het bovenstuk van een standaard, waaraan een vierkant vaandel was bevestigd met de beeltenis van koning Albert en koningin Elisabeth, en van kardinaal Mercier, met verder als opschrift het befaamde kwaliteitslabel van Julius Caesar *Horum omnium fortissimi sunt Belgae*. In de ring rondom de steen is een vredesduif gegraveerd en de inscriptie 'Nu dat de storm de kiemen

van een nieuw en waarachtiger leven heeft geworpen'. Een en ander is tekenend voor de nooit geziene ervaring van vaderlands-liefde aan het begin van de Grote Oorlog en voor de sfeer van hooggestemd idealisme erna.

*Mark Derez*



Koper, 38 x 23 cm. K.U.Leuven, Universiteitsarchief. Geschonken door Luc de Zutter, Roeselare, in 2003.

**(REST)ITVTA** In zijn memoires *En plein bloc* beschrijft beeldhouwer Pierre de Soete (1886-1948) zijn plan om de door rector Paulin Ladeuze (1870-1940) geweigerde letterbalustrade toch nog op de gevel van de universiteitsbibliotheek aan te brengen.

*Furore Teutonico Diruta, Dono Americano Restituta* (door Teutoons geweld geveld, met Amerikaanse hulp hersteld), zo luidde de volledige tekst. Rector Ladeuze oordeelde dat zo'n anti-Duitse tekst niet erg diplomatisch was. De Soete en Whitney Warren (1864-1943), de Amerikaanse architect van de bibliotheek, werden zich als duivels. Dus verliet in het holst van de nacht, kort voor de officiële inwijding op 4 juli 1928, een konvooi vrachtwagens Brussel, met aan boord het opschrift en een aantal met vaandels bewapende oudstrijders. Ladeuze had politie en rijkswacht gevraagd de toegangswegen te bewaken. Tevergeefs, de oudstrijders dwongen ontzag af en rond acht uur 's morgens reden de vrachtwagens de Volksplaats, het huidige Mgr. Ladeuzeplein, op, waar politie en rijkswacht de voor- en tegenstanders uit elkaar dienden te houden.

Er ontspon zich een vinnige discussie, waarbij de rector zich, volgens De Soete, gedroeg als een gladiator in een arena. De Soete gaf toch het bevel om met het lossen van de letters van het tweede deel van de inscriptie te beginnen. Uit de verslagen van de kranten *La Nation Belge* (24 juni 1928) en *Les Nouvelles* (26 juni 1928) kan men besluiten dat er minstens vier balustradeletters werden afgeladen.

Uiteindelijk werd De Soete gearresteerd. Volgens het logboek van de Leuvense politie kreeg hij op 23 juni 1928 (en dus niet op 3 juni zoals De Soete zelf schrijft) een proces-verbaal omdat hij had geweigerd het werk stil te leggen en omdat hij de openbare weg had versperd.<sup>1</sup> De reeds afgeladen letters werden

door het stadsbestuur in beslag genomen en de vrachtwagens met de niet afgeladen letters reden terug naar Brussel.

In 1936 werden de eerste twee woorden (*Furore Teutonico*) verwerkt in een oorlogsmonument in Dinant. In mei 1940 bleizen Duitse troepen het op.

Dochter Elsa de Soete vroeg in juni 1948 of haar vader zijn letters kon terugkrijgen. De Leuvense burgemeester antwoordde dat ze de vijf letters mocht komen afhalen.<sup>2</sup> Later op het jaar overleed vader De Soete, en de letters bleven in de kelders van het stadhuis. In juni 1978 werden ze daar tijdens de restauratiewerken herontdekt en verhuisden ze naar het Torenhof van de universiteitsbibliotheek.<sup>3</sup>

Naar aanleiding van het einde van de restauratiewerken nam de schrijver van dit artikel het initiatief om de letters in elkaar te passen. Na intens scrabbelen en een vergelijking met foto's uit de vooroorlogse jaren kwam het eureka-moment. Het zijn de vijf laatste letters van het laatste woord: (REST)ITVTA. De Technische Diensten van de K.U.Leuven restaureerden ze met veel vakmanschap. Ze staan nu sinds 2 juli 2003, en voor het eerst in 75 jaar, in correcte slagorde opgesteld.

*Jan van Impe*



<sup>1</sup> Stadsarchief Leuven, *Dagelijkse gebeurtenissen van 15-2-28 tot 9-9-29*.

<sup>2</sup> Stadsarchief Leuven, bouwdoosier Universiteitsbibliotheek.

<sup>3</sup> Cfr. *Het Laatste Nieuws* van 17-18 juni 1978.

**Penn humaan** In 1999 stelde Leuven zich tentoon in Philadelphia met *Leuven in Books, Books in Leuven*. De vijfenzeventig jaar van het Amerikaanse gebouw aan het Ladeuzeplein en de beëindiging van de restauratie ervan leken een goede gelegenheid om Pennsylvania University hier een show te laten geven.

In 2000 bestond Penn tweehonderdvijftig jaar. De stichting ging uit van de ideeën van Benjamin Franklin (1706-1790). In tegenstelling tot Harvard en Yale was Penn er niet om in goed gevormde clerus te voorzien, maar steunde op lekenprincipes. Zo was Penn de eerste om recht en geneeskunde te doceren. Van bij de aanvang werd, mede onder Franklins impuls, de noodzaak van een bibliotheek ingezien en werden boeken geschonken. De belangrijkste schenking van de eerste halve eeuw was die van Lodewijk XVI, zesendertig titels in honderd banden. Er was Bourbon-hagiografie, maar er waren ook de vruchten van de Franse Verlichting zoals Buffons *Histoire naturelle* of werk van Lamarck en Réaumur, en Bougainvilles *Voyage autour du*

*monde*. Penn was het enige achttiende-eeuwse Amerikaanse college met *natural history* in zijn curriculum.

Toch groeide de collectie niet snel. De eerste gedrukte catalogus van 1829 bevat geen 1700 titels, maar was in zichzelf een manifest van goed beheer en wilde bij potentiële schenkers vertrouwen wekken. Snelle groei kwam er

in de tweede helft van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. De merkwaardigste schenking was ongetwijfeld de bibliotheek van Henry Charles Lea (1825-1909), uitgever in Philadelphia en privé-geleerde. Hier is hij vooral bekend als de rabiaat anti-roomse historicus van de inquisitie.

Van bij de aanvang zat in het concept van de tentoonstelling een belangrijk element bibliotheekgeschiedenis. Daarom begint ze met de 1829-catalogus, gevolgd door opvoedkundige bespiegelingen van Franklin, en zijn een aantal boeken gekozen omwille van de collectie waar ze vandaan komen. Humanisme in ruime zin door de eeuwen heen was de rode draad voor de selectie van de stukken, zijwegen niet uitgesloten. Dante, Petrarca en Boccaccio staan er als het initiële trio, de eerste als de vader van de Italiaanse literatuur, de laatmiddeleeuwer als brug naar de Nieuwe Tijd; zijn *Divina commedia* was dan weer de aanleiding om de vertaling door de Harvard hoogleraar en dichter Longfellow (1807-1882) te tonen. Zo zijn er ook de

*Chansonnier* (ca. 1400) met liederen van Guillaume de Machaut en de *Innamoramento di Carlo Magno* (1481) om het laatmiddeleeuwse klimaat aan te geven. Daarom is ook Cavalcanti daar, maar in een vertaling van Ezra Pound (1885-1972), de kleurrijke dichter en alumnus van Penn, berucht om zijn antisemitisch geraas



Uit: Cicero, *Tusculanae disputationes*, Venetië, Benedetto & Agostino Bindoni, 1525, 10 november.

en zijn bewondering voor Mussolini. In die lijn liggen de edities van de klassieken, met een Cicero gedrukt door Ben Franklin. Een hoogtepunt uit de Spaanse renaissance is vast de autograaf van Lope de Vega (1562-1635), als echtgenoot en later als priester een man van vele liefdes. Op het laatste blad van dit handschrift tekent hij de M van Micaela de Luján, zijn geliefde op dat (en andere) moment(en), met wie hij zeven kinderen had. Het kostbare document werd geschonken door de hoedenmaker John Batterson Stetson (1830-1906), die zijn naam gaf aan de cowboyhoed.

Daarnaast belichten een aantal stukken de invloed van het humanisme op kunst en toegepaste wetenschap, zoals het plantenboek van Fuchs (1501-1566), of Galileo Galilei (1564-1642), of de afgemeten architectuur van Palladio (1508-1580), of de muzikale harmonie van Zarlino (1517-1590).

Harmonie is er ook aan tafel met Platina's *De honesta voluptate*, dat zich eveneens voor de keuken beroept op de antieken, zoals Apicius. Waar het neo-platonisme komt inspireren, groeit de interesse voor de hermetische filosofie en de alchemie. Opmerkelijk is wel dat Isaac Newton himself zich een aandachtig lezer toont, de pen in de hand, van een alchemistisch verzamelwerk.

De Moderne Tijd betekent ook ontdekkingsreizen. Zo bevat het boek van André Thevet (1502-1590), *Les singularitez de la France Antarctique* (1554), de eerste afbeelding in het Westen van een roker. De bijbel in het Natick dialect van het Algonquin of Massachusset, een indianentaal van New England, illustreert goed hoe de kolonisten de 'wilden' met bijbellectuur dachten te 'humaniseren'. De geschiedenis van dit onleesbare boek, de eerste volledige bijbel gedrukt op het Amerikaanse continent, is overigens voer voor de boulevardpers, met de

jonge drukker, speciaal als hulp uit Engeland gestuurd, die tegen de wil van zijn baas diens dochter opvrijde, terwijl hij thuis al een vrouw had, die het overigens met een zijdenkousenwever deed. Met het Amerikaanse gevoel voor romantische schandalen, werd alles in de rechtbank in detail uitgesponnen. In Engeland werd ook de vrouw berecht en naar Barbados verbannen. Ze overleed tijdens de reis, tot ieders genoegdoening (sic).

De collectie van Penn is meer dan welke ook een onderzoeksbibliotheek, opgebouwd door belangrijke schenkingen en een overwogen aankoopbeleid. Rudolf Hirsch (1906-1989), zoon van de Duitse antiquaar Emil, kwam einde jaren twintig zijn geluk in Amerika beproeven en speelde daarin een eigen rol. Zijn boekhistorisch onderzoek en zijn vertrouwde met de antiquairenwereld, maakten hem zeer geschikt voor de uitbouw van de collectie.

De mogelijkheden van Amerikaanse bibliotheken zijn met die van Europese meestal niet te vergelijken. De natie voor een groot deel gevormd door religieuze extremisten en avonturiers die de Amerikaanse droom incarneren, ontwikkelde een sterk patriotisme. Bij de universitaireren is er een krachtige alumnibinding. Als men bovendien bij de rijke burgers kan rekenen op een grenzeloze filantropie, gevoed door een dwangmatig religieus patroon en mogelijk gemaakt door onmetelijke fortuinen als de droom is uitgekomen, dan zijn er bibliotheken die daar wel bij varen.

*Chris Coppens*

Met dank aan Dr. D. Traister

## STCV: Typografisch erfgoed on line

De *Short Title Catalogus Vlaanderen* is een on line bibliografie van het gedrukte boek in Vlaanderen tot 1800. Tijdens de eerste fase van het project (2000-2003), mogelijk gemaakt door het FWO-Vlaanderen en de Nederlandse Taalunie, komen enkel de Nederlandstalige werken uit de zeventiende eeuw aan bod. Het project is gegroeid uit de samenwerking tussen verschillende grote Vlaamse bewaarbibliotheken: de Bibliotheek Stadscampus en de Bibliotheek van het Ruusbroecgenootschap (Universiteit Antwerpen), de Antwerpse Stadsbibliotheek, de Centrale Bibliotheek en de faculteitsbibliotheek Godgeleerdheid van de K.U.Leuven, en tenslotte de Universiteitsbibliotheek van Gent. De databank is gratis raadpleegbaar via het internet ([www.stcv.be](http://www.stcv.be)). Ze is een onmisbaar onderzoeksinstrument voor wie gedrukte bronnen uit het verleden nodig heeft.

Van 22 oktober 2001 tot 31 december 2002 verwerkten de STCV-medewerkers de Leuvense collecties op basis van een door de bibliothe-

ken aangeleverde selectielijst. Er werden 2166 exemplaren opgenomen, verdeeld over 1239 verschillende drukken. Iets meer dan de helft hiervan (56%) komt enkel voor in de Leuvense bibliotheken. Tenslotte werden 1489 digitale opnames aan de beschrijvingen gekoppeld.

Omdat het boekenbezit van zowel de Centrale Bibliotheek als de faculteitsbibliotheek Godgeleerdheid nog niet volledig is geïnformatiseerd, bevat de STCV-databank beschrijvingen die nog niet via de LIBIS-catalogus te raadplegen zijn. Bovendien biedt de databank enkele opties en zoekmogelijkheden aan die buiten de reikwijdte van een gewone catalogus vallen, maar die voor een gebruiker zeer nuttig kunnen zijn. De STCV biedt eveneens een kijk op het inhoudelijk profiel van de verwerkte collecties. Niet geheel onverwacht maken werken onder de noemer 'religie' (79%) het leeuwendeel uit van beide Leuvense bibliotheken. Andere substantiële onderwerpen zijn 'recht' (8%), 'geschiedenis' (7%) en 'literatuur' (6%). Daarnaast kan de databank cijfers genereren over de staat van de collecties. In 26% van de behandelde exemplaren ontbreken één of meerdere bladen. Dit cijfer ligt merkkelijk hoger dan het gemiddelde van de andere bibliotheken (16%). In 3,5% van de exemplaren komen bindfouten voor.

Momenteel bevat de databank 189 beschrijvingen van Leuvense drukken. 88 titels (47%) daarvan zijn terug te vinden in een Leuvense bibliotheek. In de collecties verbonden aan de Universiteit Antwerpen ligt dit cijfer evenwel nog hoger: 139 (74%). Vooral het sterk op devotieliteratuur gerichte Ruusbroecgenootschap draagt hiertoe bij.

*Stijn van Rossem*



Het logo van de STCV:  
een drukkersmerk van de Leuvense drukker Henrik van Hastens

Informatie: [www.stcv.be](http://www.stcv.be)

E-mail: [info.stcv@stcv.be](mailto:info.stcv@stcv.be)

**RFID in Arenberg** In de planningsfase van de nieuwe campusbibliotheek Arenberg werd rekening gehouden met vele externe en institutionele factoren, die het beeld van de toekomstige bibliotheek grondig zouden wijzigen. Aan een gedecentraliseerd model van zeventien, veelal kleine, departementsbibliotheeken en één faculteitsbibliotheek voor de groep Exacte Wetenschappen kwam een einde. Later werd ook de faculteitsbibliotheek van Lichamelijke Opvoeding en Kinesiotherapie eraan toegevoegd. Vroeger was de enige gecentraliseerde eenheid de Campusbibliotheekdienst, een coördinerende en logistieke dienst voor de deelbibliotheeken. Was er behoefte aan verandering, er was evenzeer nood aan continuïteit. De gebruikers vroegen langere openingstijden, een betere netwerk- en computerinfrastructuur, mogelijkheden tot begeleide zelfstudie, en andere verbeteringen, maar de continuïteit aan persoonlijke dienstverlening moest gevrijwaard worden. Ook moest er rekening



De pandgang ter hoogte van de vroegere kapittelzaal.



De arcades van het kloosterhof van de oude celestijnenpriorij, vanuit de nieuwe ingangspartij van architect Moneo.

mee worden gehouden dat de gebruikers hoe langer hoe meer staan op zelfbediening. De schaalvergroting biedt ongetwijfeld veel meer mogelijkheden. De nieuwe campusbibliotheek, gevestigd in het voormalige celestijnenklooster, heeft een capaciteit van nagenoeg 900.000 banden, en de depotbibliotheek voor oudere tijdschriftenliteratuur bij de Jezuïeten op de Waversebaan kan 400.000 banden bevatten. Door het invoeren van nieuwe technologieën en het automatiseren van repetitieve processen kan een beperkte personeelsbezetting kwalitatieve informatie beschikbaar stellen in een moderne en volledig op de gebruiker gerichte bibliotheek. Een gedegen openrekcollectie met een geautomatiseerde toegang stelt de lezer in staat zelf de boeken uit te lenen.

